

Verwonderzoek voerde in opdracht van Vereniging NOV onderzoek uit naar de samenwerking tussen vrijwilligersorganisaties en gemeenten. Voor dit onderzoek zijn uitvoerige gesprekken gevoerd met 26 vrijwilligersorganisaties die verspreid door het land actief zijn. Het onderzoek bouwt voort op eerder onderzoek naar gemeentelijk vrijwilligerswerkbeleid dat dat in 2021 en 2022 binnen hetzelfde onderzoeksprogramma is uitgevoerd.

Botsende grondmotieven:
responsieve overheid gezocht!

ONDERZOEK NAAR SAMENWERKING
TUSSEN VRIJWILLIGERSORGANISATIES EN GEMEENTEN

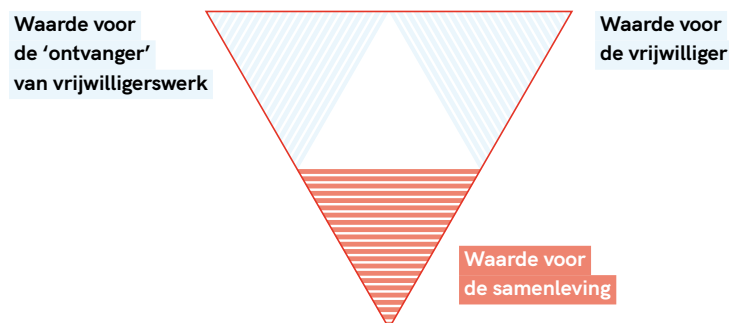
Uit het onderzoek volgt dat de intrinsieke waarde van het vrijwilligerswerk in het gedrang kan komen – en regelmatig komt – in de samenwerking tussen vrijwilligersorganisaties en gemeenten.

“Wat wij te bieden hebben is moeilijk meetbaar en moeilijk controleerbaar. Er zit een onzekerheidsfactor in. Ik kan er niks over beloven. Maar er gebeuren dingen waar je de tranen van ontroering van in de ogen schieten.”

1. Wat is de intrinsieke waarde van het vrijwilligerswerk?

Het mes van vrijwilligerswerk, zo blijkt uit eerder onderzoek, snijdt aan drie kanten. Vrijwilligerswerk heeft waarde voor de vrijwilliger zelf: het leidt tot een betere gezondheid, meer sociale contacten, betere banen en ongreijpbare maar niet minder belangrijke zaken als zingeving. Daarnaast levert het wat op voor de directe ontvanger van vrijwilligerswerk, of dat nou een nieuwkomer is die door een taalmaatje beter Nederlands leert, de oudere buurman die door de vrijwillige chauffeur wekelijks naar een activiteit wordt gereden of een hele gemeenschap die profiteert van de mooie buurttuin die door vrijwilligers wordt onderhouden.

Tot slot heeft ook de samenleving er als geheel baat bij: het feit dat mensen zich onbaatzuchtig inzetten voor anderen of het algemeen belang draagt bijvoorbeeld bij aan een positief mensbeeld en onderling vertrouwen. En simpeler: het kan bijdragen aan door de politiek geformuleerde doelen, zoals het aanpakken van eenzaamheid, het bijdragen aan gezondheid of het bevorderen van biodiversiteit. Bij goed vrijwilligerswerk is er balans tussen de drie hoeken: het is van waarde voor zowel de vrijwilliger, de ontvanger van het vrijwilligerswerk en de samenleving als geheel.

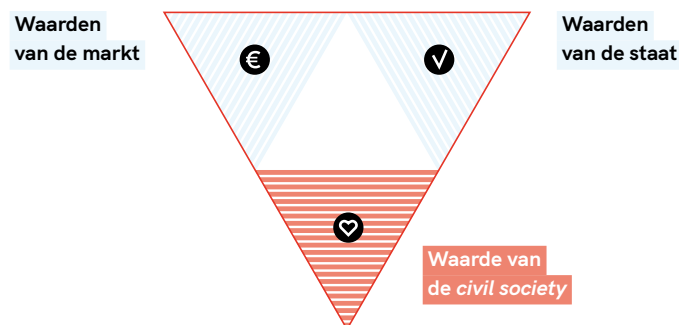
2. Hoe komt die in het gedrang?

Niemand betwist de waarde van vrijwilligerswerk. Gemeenten willen er steeds meer van, en zijn trots op het aantal vrijwilligers dat in hun gemeente actief is. Toch blijkt uit dit onderzoek dat het vrijwilligerswerk ongemerkt onder druk kan komen te staan.

“We leven in verschillende werelden. Zij leven in de wereld van indicaties, diagnoses, doelstellingen, plannen, financiering. Dat is zo anders dan wat wij doen: kijken of je twee mensen bij elkaar kunt krijgen die elkaar kunnen verrijken. Die twee werelden zijn moeilijk te verenigen.”

Door gedetailleerde subsidievoorwaarden of allerlei vormen van subtiele overvraging komen er meer administratieve verplichtingen, meer werkdruk en minder ruimte voor plezier, persoonlijke connectie en flexibiliteit. Enerzijds lijkt dit te maken te hebben met een toenemende druk die ook op professionals in het sociaal domein rust: zij moeten in een context van bezuinigingen steeds meer en complexere problematiek aanpakken. Dit sijpelt door naar de vrijwilligers. Anderzijds lijken ook de vrijwilligersorganisaties zelf hier een rol in te spelen: hun grote maatschappelijke engagement zorgt er soms voor dat ze maar al te bereid zijn om mee te bewegen met de gemeente.

Wanneer we onderscheid maken tussen drie sferen van markt, overheid en civil society (waar vrijwilligerswerk onder valt), dan valt uit dit onderzoek op te maken dat de dominante waarden van de overheid – waarden als waarden als betrouwbaarheid, legitimiteit, rechtsgelijkheid, doelmatigheid, voorspelbaarheid, stabiliteit – langzaam ook het vrijwilligersleven binnen sijpelen. De waarden die daar normaal gesproken dominant zijn – waarden zoals experiment, plezier, naastenliefde, dialoog – komen in de verdrukking.

“Er worden strenge, gedetailleerde eisen gesteld aan de maatjestrjecten. Daardoor komt de flexibiliteit en het vraaggerichte werken onder druk te staan. Ook levert het meer administratieve verplichtingen op. Er is een risico dat het plezier wordt weggenomen.”

3. Wat gaat er dan verloren?

Vrijwilligersorganisaties, die vaak subsidie krijgen om enkele coördinatoren aan te nemen die vervolgens honderden vrijwilligers kunnen begeleiden, krijgen te maken met gedetailleerde subsidievoorwaarden. Hier wordt heel precies omschreven waar de activiteiten van de vrijwilligersorganisatie aan moeten voldoen. De trajecten moeten bijvoorbeeld een bepaalde duur hebben, de vrijwilligers moeten bepaalde opleidingen krijgen, de deelnemers moeten binnen een bepaalde termijn worden gekoppeld aan een vrijwilliger, etc. Door dergelijke eisen kunnen vrijwilligers minder open kijken naar wat de persoon in kwestie nodig heeft, kunnen ze minder tijd investeren in persoonlijke connecties en vrijwilligersorganisaties zijn minder flexibel om in te spelen op nieuwe maatschappelijke problemen die zich aandienen. Vrijwilligers branden op doordat ze met te zware problematiek en administratieve druk te maken krijgen, het plezier verdwijnt als de zaken te ver dichtgetimmerd worden. Vrijwilligers haken af. Landelijk zien we dat een dalend aantal mensen jaarlijks vrijwilligerswerk doet.

“Onze belangrijkste ervaring is dat je de gemeente voor moet zijn.”

4. Wat is daartegen te doen?

Het lijkt erop dat een maatschappelijke druk die op de publieke sector rust wordt onbewust en onbedoeld ook overgedragen op een sector die daar juist van gevrijwaard zou moeten blijven. Dit onderzoek valt ook te lezen als een oproep van vrijwilligersorganisaties aan gemeenten om zich meer op te stellen als een ‘responsieve’ overheid en minder als een ‘presterende’ overheid. Gemeenten zouden zich in hun samenwerking met vrijwilligersorganisaties beter kunnen verdiepen in de eigenheid van de organisaties en de intrinsieke waarde van het vrijwilligerswerk. Dat is wezenlijk anders dan de berekende bijdrage van het werk aan het realiseren van beleidsdoelstellingen.

In de driehoek van waarden van vrijwilligerswerk (voor de vrijwilliger, voor de ontvanger en voor de samenleving) draait het om balans. In de driehoek van publieke sferen met elk hun dominante waarden (markt, overheid en civil society) draait het om bescherming. Gemeenten kunnen vrijwilligers beschermen door kritisch te kijken naar (impliciete) voorwaarden die ze opleggen aan vrijwilligersorganisaties. Belangrijk punt daarbij is om niet steeds nieuwe voorwaarden op te leggen, zoals gebiedsgericht werken, alleen werken met bewezen effectieve interventies of gezonde kantines voor sportclubs. Ook de gedetailleerde eisen aan interventies en verantwoording zijn vaak niet nodig en werken beknellend.

Grote vrijwilligersorganisaties kunnen hun vrijwilligers beschermen tegen deze eisen en verwachtingen van de overheid. Daar slagen ze vaak ook redelijk in. Een succesvolle strategie is de vlucht naar voren: samen met andere vrijwilligersorganisaties de leiding nemen in visieontwikkeling, en de gemeente daarin meenemen. Voor kleine organisaties, die geheel worden geleid door vrijwilligers, is dit moeilijk. Daar heeft de overheid een belangrijkere rol in de bescherming van de vrijwilligers. Zij zou deze organisaties moeten benaderen als ‘maatschappelijke vlinders’: niet proberen vast te pakken, maar ondersteunen, koesteren en ervan genieten.

Het onderzoek werd uitgevoerd door Gregor Walz en Auke Witkamp van Verwonderzoek.

Het rapport is op te vragen via auke@verwonderzoek.nl en zal op 16 juni 2023 worden gepubliceerd op de websites van Verwonderzoek en Vereniging NOV.